

אברהם גולדפאדן

קווים לדמותו. — ליום המאה להולדת „אבי התיאטרון היהודי“.

בארצות הברית חגגנו יובל זה לפני כמה חדשים. כנראה, נפלה כאן איזו טעות. כי אברהם גולדפאדן — „אבי התיאטרון היהודי“ — נולד בקונסטאנץ טין ישן באוקריינה שברוסיה ביום 12 ליולי 1840 לפי הלוח הרוסי שלפני מלחמת העולם, ז. א. שיוכל המאה להולדתו היה ביום 25 ליולי ש. ז. אבל זה רק דרך אנב.

גולדפאדן נפטר ב-9 לינואר 1908. ב-32 השנים הללו, שעברו מאז, נכתב הרבה עליו (עיון ב„ספר גולדפאדן“ שיצא מטעם ה„מוזיאון התיאטרוני היהודי“ בניו-יורק בשנת 1926, במאמר העורך ד"ר יעקב שאצקי). גם ברוסיה הסובבטית יצא ספר על „אברהם גולדפאדן“ מאת א. אויסלגאנדאך וא. פינקל. בספרים על תולדות התיאטרון היהודי ועל בעיותיו (מאת ב. גורין, ד"ר א. מוקד דוני, ליאו קוברין ועוד) הוקדשו לגולדפאדן פרקים מיוחדים. שחקנים בני זמנו שהשתתפו בלהקותיו (אברהם פישוון, בורים טומאשאווסקי, קלמן יובאליר ואחרים) פרסמו זכרונות עליו. רוב המאמרים הללו נכתבו בנוסח של סניגוריה בולטת. בכלל שולט בחוגים הללו, המרוכזים מסביב ל„מכון המדעי היהודי“ כעין „פולחן גולדפאדן“, יחס של רומאנטיקה לכל תקופת ימי בראשית התיאטרון היהודי. ודבר ידוע הוא, שאהבה מקלקלת את השורה. וזה כבר הגיעה השעה להכניס תקונים רציניים להערכת גולדפאדן.

בכל הספרות על גולדפאדן אין למד של כמעט רמז על לאומיותו, הייתי אור מר — על ציונותו. מספר מחזותיו הוא לערך 50. והאם סבורים החוקרים הללו באמת, שאת מקומו ב„פאנתיאון“ שלנו רכש לו גולדפאדן (אם רכש...) על ידי ה„שמאנדריק“, ה„טומאק סוסיא“, ה„דבר“ סיא די פליוטקאמאכאדין“ וכו'? אם יש ערך היסטורי ותרבותי לפעולתו של גולדפאדן, הרי הוא לא בזכות הבכורה שלו, שהיה הראשון שיצר משחקנים וזמרים להקה תיאטרונית מאורגנת, אלא במחזותיו ובאופאראטות שלו — „שול-מית בת ירושלים“, „בר-כוכבא“, „עק-דת יצחק“ (השם השני של האופאראטמה הזאת הוא „מהפכת סדום ועמורה“), „יהודה המכבי“ וכו' ומה הן האופאראטות התנכיות הללו אם לא תעמולה לאומית ציונית בכוונה תחילה? ואם ישאר שמו של גולדפאדן לדורות הבאים, הרי רק כמחבר של „שולמית“ וכו' ושל השיר „שטעה אויף מיין פאלק“ (שיר זה, שהיה אהוב מאד על ההמונים, תורגם לעברית על ידי מרדכי ווארפאל בשם „מקיץ נרדמים“), ולא כיוצרו של ה„שני קונילאמאליים“ או של הדמויות „הוצ' מאך“ ו„שמאנדריק“ ואחרים.

וגם זה: כמעט שלא הושם לב לגולדפאדן המשורר העברי, והרי דבר ידוע הוא, שהוא התחיל את פעולתו הספרותית כמשורר עברי. בשנת 1862 פרסם את שירו הראשון ב„המליץ“, ובשנת 1865 יצא האוסף הראשון של שיריו

העבריים בשם „ציצים ופרחים“. ב„אר-כיון לתולדות התיאטרון והמחזה היהודי“ (הוצאת המכון הווילנאי, כרך א') מספר ד"ר יהושע בלוך על המחזה העברי של גולדפאדן „דוד במלחמה“ כמה פרטים מעניינים. כחובב ציון ויהודי לאומי — אומר ד"ר בלוך — שאף גולדפאדן לתחית הלשון העברית וחלם להציג מחזות עבריים מעל התיאטרון שלו. כשבשנת 1904 נוסד בניו-יורק ה„מועדון הרצל“ — איגוד לדוברי עברית — נולד במוחו של גולדפאדן הרעיון להציג מחזה עברי במועדון זה. הוא כתב אז את המחזה „דוד במלחמה“ והציגו בהשתתפות חובבים במרס 1906 בהנהלתו העצמית. זו היתה יותה מהפגנה סתם בשביל הלשון העברית. זו היתה בכלל ההצגה הראשונה בעברית באמריקה. כעבור שנה הציגו שוב את המחזה, ובפעם השלישית — באפריל 1908, כבר אחרי מותו של גולדפאדן, שהיה אומר, שהוא לא רק אבי התיאטרון היהודי אלא גם „יוצר הבמה העברית“.

ד"ר בלוך העתיק את כתב היד של המחזה וכתב היד גופו הוא כיום באספו של א. שברדון בספרייה הלאומית בירושלים. שמו המלא של המחזה הוא: „דוד במלחמה“ — חזיון יסודתו בדברי הימים לישראל, במערכה אחת וחמשה מחזות, בשירים ומחולות מאת אברהם בן חיים גולדפאדן — מונש ומוקטר לכל נערי בני ישראל הלומדים באהבה וברצון את שפת קדשנו. ניו-יורק דעצעמבר 1905...

למחזה זה כתב גולדפאדן בעצמו גם את המוסיקה. ב„אנציקלופאדיה היהודי“

דית" שיצאה ברוסיה לפני מלחמת העולם כתב הקומפוניסט אפרים שקלאר, שגולדפאדן היה הקומפוניסט היהודי העממי הראשון. גם בזה יש כמובן הגזמה, אבל האם בכלל יש להעריך את גולדפאדן כקומפוניסט? נדומן לי כבר לפרסם פעם את דבריו של גולדפאדן עצמו על המוסיקה שלו.

כל המשוררים העממיים שלנו — אומר גולדפאדן בפרק אוטוביוגרפי שלו, שנתפרסם ב„דאך אמאריקאנאך“ (29 למארס שנת 1907), אם גם לא קבלו השכלה מוסיקלית נבונה, היו מסוג גלים ליצור בעצמם נעימות לשיריהם, כמו וולף מובאראזש, אליקום צונזר ואחרים. נעימותיהם היו פשוטות מאד, אבל היה לנעימות הללו חן עממי, כי הן היו קשורות קשר אמיץ למלים ולרוח השירים, ומפני זה היתה להן השפעה „מאנאטית“ על רגשי ההמון נים. בהיותי משורר צעיר הייתי גם אני מבורך, כנראה, בכשרון ממין זה. כש הייתי מנגן בפסנתר על פי חוש השמיעה לבד, היו לעתים יוצאים מתחת אצבעותי ניגונים יהודיים עסיסיים, שבעצמי אינני יודע את מקורם, והם הלהיבו אותי לרעיון מסוים לחבר מלים לשיר, שהיו מתאימות לנעימות הללו, ששמצאו חן מאד באזני אלה שהקשיבו להן...

אבל כל זה — אומר גולדפאדן — נוגע רק לשירים עממיים! הבמה דרשת מוסיקה ממין אחר לגמרי. מוסיקה תיאטרונית, הכוללת מארשים, ריקודים, מקהלות, דואטים — ואת הדבר הזה אנו מוצאים רק אצל אומות העולם. זמן רב קודם שהתחלתי לטפל בענייני התיאטרון היהודי הכרתי כבר את כל המוסיקה הקלאסית. שמעתי את כל האו-

פאראטות של גדולי הקומפוניסטים מארצות התקופה — ובאתי לידי רעיון להשתמש באוצרות הללו ולהשאל מאופאראטות שונות את הנעימות היפות ביותר, להתאים אליהן מלים יהודיות, ובדרך זו — לתקן לטובה את הטעם המוסיקלי של המוני עמנו שיתרגלו בהדרגה למוסיקה אירופית קלאסית. אף מוואנאנאך, ששנא את השיר העממי, „שאלתי“ את הניגון של אופן הכישור מן האופארה „ההור לנדי המעופף“, והשתמשתי בו באופאראטות שלי.

לצערי — אומר גולדפאדן — לא מצאתי או הנעימות הזרות הללו חן באזני העם שהתנגע לניגון יהודי. בשביל „עמך“ היו הניגונים הקלאסיים כעין „עבודה זרה“. הייתי מוכרח לתקן את שניאותי במחזות האחרים השתמשתי כבר בניגונים יהודיים, וכמה, למשל, נהנו ההמון נים מן השיר „לכיבות חמות“ ב„מכ-שפה!“ מאז השתמשתי תמיד רק בסולם הפרגני, ובעזרת המנצחים שלי התחלתי ליצור מוסיקה יהודית.

אבל האם ה„לכיבות חמות“ (הייסא באבקאלאך) או הנעימות הידועות האחרות הן „מוסיקה יהודית“ באותו המושג כמו שאנו מבינים אותו? הרי על פי רוב הם ניגונים רוסיים, גרמניים, צועניים, איטלקיים, רומניים וכו' — שגולדפאדן הכניס בהם רק את ה„טעמה היהודית“. בחומר זה יש הרבה פסולת. לפני החוקרים המוסיקליים שלנו נפתח כאן שדה רחב של פעולה, יש לאסוף את כל החומר הנולמי הזה, לטהרו מן הפסולת ולעבדו עיבוד חדש. רק כשעבודה זו תיעשה על ידי מומחים רציניים, על ידי מוסיקאים בעלי טעם ויכולת, נדע מה שישאר לנו מגולדפאדן המוסיקאי.